

episcopo diversum indicat in sexto ac decimo tertio capite libri primi et in fine libri secundi. Proinde in argumento quod libro primo a scriptore præfigitur, quando miracula hæc dicuntur *mandata quoque notitiis fidelium ab Evodio in Ecclesia Uzali*; his verbis non auctor scriptorque operis, sed suator et approbator qui scribi legitque jusserit, Evodius significatur. Nescimus autem an opus istud habnerit præ oculis Augustinus, quando descriptum hic in libri primi sine miraculum narraturus in Sermone 323, n. 3, dicebat: *Apud Uzalim, ubi est episcopus frater meus Evodius, quanta miracula ibi fiunt queritis, et invenietis. Prætermisiss autem aliis, indico vobis unum quod ibi factum est, ut videatis quantum sit ibi præsentia majestatis.*

DE MIRACULIS SANCTI STEPHANI PROTOMARTYRIS

Libri duo.

LIBER PRIMUS.

Textus divinatorum operum, quæ cœntensa sunt per beati protomartyris Stephani venerabile meritum, mandata quoque notitiæ fidelium ab Evodio in Ecclesia Uzali, cujus urbis pontificatum administrabat sacerdos dignissimus; Aurelio tunc temporis Augustino apud Hipponem dominiçæ rationis dispensatore constituto.

PROLOGUS.

Quoniam sanctus Raphael angelus nos adhortari dignatur, ut opera Dei non tam in abscondito collocemus, quam potius pro Dei gloria in aperto pandamus, monens et dicens, *Sacramentum regis bonum est abscondere, opera autem Dei revelare et confiteri honorificum est (Tob. xii, 7)*; quia sicut cognitio fidem non adhibere infidelitatis est, ita inventio est in ædificationem aliorum nolle cognita prædicare: propterea, beatissime papa Evodi, jussis Paternitatis tuæ studiose obtemperare curavi, non tam sicut viribus meis, quam adjutus gratia Dei et sanctis orationibus tuis; ut ea quæ per patronum nostrum Stephanum primum martyrem suum operatus est apud nos Christus, et adhuc operari dignatur, non malivola taciturnitate suppressere, quo cæteri fraudarentur; sed magis pia devotione narrare, quo Amici Dei gloria fraternis auribus intimeretur: nec ingenio et lingua aliqua quasi exaggerare prævalentes; sed ipsarum rerum veritatem, prout Deus donaverit, fideliter explicare cupientes, ut ipsa nostra narratio non tam verborum pompam audeat quaerere, sed potius mendaciorum fucum studeat declinare; ita ut ubicumque res postulaverit, ipsorum quoque hominum verba, sicut ab eis dicta sunt, simpliciter ponere non debeamus erubescere. Magis enim placeat bonis ac religiosis quæcumque dicuntur vera, etiam vitiosis verbis, quam falsa politis et ornatis verbis. Sane non ob hoc nos quispiam arbitretur voluisse ista narrare, quasi aliquid nos gloriæ beato Martyri videamur præstare: quandoquidem illi nec tacendo demere, nec loquendo quidquam possumus conferre. Ipsa quippe virtutum miracula nullo humanæ linguæ præconio indigent; jam ubique personantem exserunt tubam: sed tantum nostram devotionem ad fratrum ædificationem pro recipienda obedientiæ mercede cum humilitate volumus demonstrare, metuentes quoque quod ab ipso Domino legitimus terribiliter dictum esse. *Si vos tacebitis, lapides clamabunt (Luc. xix, 40)*. Quæso autem vos omnes, quotquot hæc audire vel legere pie ac religiose volueritis, ut hujus peccatoris ultimi, qui hoc in nomine Domini scripta, semper in sanctis orationibus vestris meminisse dignemini: et si quid a nobis rusticiter profertur, non indignemini; sed tantum, quia veraciter dicitur, delectemini.

CAPUT PRIMUM. — *De ampulla sanguinis famulæ Dei per somnium ostensa.*

Cum igitur adhuc nullus saltem rumor esse potuis-

set, quo ad nos indignos Domini sancti Stephani, in martyrio primi confessoris Christi, reliquie venturæ essent (non enim hoc fieri posse aut in cogitatione habebamus, aut suspicari poteramus): ecce ex anteriori tempore cœpit idem gloriosus quibusdam apud nos sanctis animis se ipsum revelare. Nam cum quodam loco vel die sermo supradictarum reliquiarum ab his servis Dei fieret, qui easdem sibi de Orientis partibus missas nobis nescientibus habebant, adfuit in sermone quædam etiam mulier, sacra famula Dei; quæ ubi hoc audivit, ut venire assolet, non facile credidit, et apud semetipsam tacite dicere cœpit: Et quis scit si vere martyrum sunt reliquie? Statim autem sequenti nocte per somnium ampulla quædam eidem demonstratur intra se habens sanguinis quamdam asperionem et aristarum quasi ossium significationem: quam presbyter quidam manu tenens germano ejus monacho illa præsentate locutus est dicens: Vis scire quomodo martyrum probentur reliquie? Quo dicto ampullam ejus ori iniecit, et mox flamma ignis per aures ejus atque oculos evomi cœpit. Hoc quomodo res ipsa manifestata sit dignanter accipite. Ampullam sicut oculis suis vidit ancilla Dei in somnii revelatione, sic inter manus suas accepit postea sacerdos Dei in ipsius rei manifestatione; et quod illa quamdam dubitationem prius in se habuit, eandem nunc in quibusdam res ipsa declaravit. Quod deinde ignis per ampullam aures atque oculos comprehendit, quid aliud tunc præsignavit, nisi quod prædicatio sanctarum reliquiarum perveniens ad os monachorum, unum corpus Ecclesiæ per auditum atque visum claritatis Dei igne succendit, ut omnes merito dicere, *Sicut audivimus, ita et vidimus (Psal. xlvii, 9)*? Nec quod ille presbyter apparuit, qui ad os monachi ampullam applicuit, quæ ignem emisit, inane fuit. Is enim erat qui nuper ex Oriente rediens, et de sanctis reliquiis quas illic viderat, in ore servorum Dei verbum ponens, quasi ampullam admovit, et sancto igne succendit. Sed jam vellem ad evidentiora et manifestiora patroni Stephani transire miracula, nisi ad rem pertinere existimarem, alteram adhuc Sanctitati vestræ proferre visionem. Quam peto ut patienter, et sicut arbitrator, non infructuose, audire dignemini.

CAPUT II. — *Ubi virgini sanctus Stephanus apparuit.*

Alia autem virgo sacra ad locum antiquorum mar-

¹ Sic Floriacensis Ms. At editi, et mox flamma sanguinis.

tyrum in suburbio civitatis constitutorum, qui Felix et Gennadius nuncupantur, videbatur sibi iter facere per somnium, non ea via qua de civitate compendio pergi assolet, sed aliquantulum devia et flexuosa. Per hanc videt adventare innumeros populos gaudentes sane atque psallentes, et cereos et luminaria cum grandi celebritate gestantes, et quasi quemdam candidatum parvulum comitantes, eique iteratis vocibus iuclamantes: Confessor Christi, confessor Christi. Quem cum ad ecclesiam perduxissent, atque supra pulpitem elevassent, videt eundem parvulum subito manus extendisse, et ore proximo populis dixisse: Ecce habetis martyrem. Mirabile dictu est, quanta huius quoque visionis veritas consecuta est: nec immerito olim per prophetam divina voce prædictum est: *Ecce dies veniunt, dicit Dominus, et dabo de Spiritu meo super omnem carnem, et prophetabunt filii vestri et filiae vestrae, et juvenes visiones videbunt, et senes somnia somniant: et super servos meos et ancillas meas effundam de Spiritu meo: et dabo signa in caelo sursum et in terra deorsum* (Joel II, 28-30). Unde etiam stella ad locum supra-dictorum martyrum, ab his qui tunc in agro fuerunt, occurrere refertur. Nam si placet, secundæ visionis fructum incipiamus ostendere. Igitur post quadraginta ferme dies ex quo ista revelata sunt, in loco memoratorum martyrum nostrorum, quo illa pœngentem se viderat, susceptis ibi reliquiis, atque sacramentis fidelium celebratis, exinde cantantes atque psallentes cum immensæ multitudinis choris ad civitatem regredi cœpimus, per illam vero viam quæ puellæ monstrata est, portabantur sancti episcopi gremio residentis vehiculo sanctæ reliquiæ, velut ille parvulus candidatus qui ab illa fuerat visus. In sui quippe corporis portione parvulus ille cognoscitur confessor Christi. Dubitas an martyr parvulus sit? nonne propter innocentiam infantulus, propter humilitatem pusillus est? Ipse denique hymnus qui ore universi populi cantabatur, id est, *Benedictus qui venit in nomine Domini* (Psal. cxvii, 26), quid aliud, dum repetita voce cantaretur, significasse intelligitur, nisi quod illa audiente dicebatur, Confessor Christi, confessor Christi? Jam vero sicut ostensum erat puella, ita cereis luminaribusque fulgebant. Eamdem quoque, quam illa per visionem viderat, nos etiam intravimus ecclesiam. Unum aliquid ultimum de omni visione jam restat, quod puella confessorem illum in pulpitem levatum esse conspexerat, et extensis manibus dicentem populis audierat, Ecce habetis martyrem. Hoc quoque qualiter impletum sit divina procuracione ad tempus dignamini accipere. Eodem namque die in quo ingressæ sunt ecclesiam beati Stephani reliquiæ, in ipso principio canonicarum lectionum, epistola ad nos quoque delata ejusdem sancti episcopi, Severi nomine, Minoricensis insulæ, de pulpito in aures Ecclesiæ cum ingenti favore recitata est: quæ continebat gloriosi Stephani virtutes, quas in insula memorata per præsentiam reliquiarum suarum in salutem omnium illic credentium perfecerat Judæorum. Unde ex hac recitatione talium factorum suorum tanquam extensione manuum suarum acclamantibus et exsultantibus fidelibus ipse dicere videretur, Ecce habetis martyrem. Verum hæc dicta sint, ut commendare fratribus aliquo modo possemus, quam non utcumque et temere, sed divina dignatione ad nos quantumlibet homines peccatores, sancti Stephani reliquiæ videntur pervenisse.

CAPUT III. — De muliere cæca, quæ pallam cum reliquiis contigit, et visum recepit.

Nunc ergo, sicut promisimus, ad notiora miracula veniamus. Cum igitur ejusdem diei vespere in loco absidæ super cathedram velatam essent reliquiæ constitutæ, mulier quædam nomine Hilara, oculis capta, civibus nota panaria, excitata tantæ gloriæ Martyris fide, et nulla incredulitatis fluctuans dubitatione (*Qui enim hæsitat, inquit apostolus Jacobus, æstimabitur tempestati nuris, quæ a vento movetur et circumfertur*

[*Jacobi, I 6*]): hæc itaque in fide roborata, et in spe percipiendi luminis confirmata, ac divinæ gratiæ amore inflammata, ad locum ubi erant reliquiæ, quo ipsa per se impediens carnis oculis corpore appropinquare non poterat, sed lucentibus oculis cordis spiritu jam pervenerat; rogavit quamdam feminam religiosam, ut sibi manum daret, et se illuc duceret, unde lucem se recepturam esse confideret. Quo cum alienæ manus auxilio deducta fuisset, pallam super reliquias positam manu errabunda comprehendit, statimque suis urisque luminibus applicavit; atque exinde nondum quidem corpore illuminata, sed jam luce fidei irradiata discessit. Nam gloriosi Martyris nomen nunc ore, nunc corde precando, etiam Christum Dominum non reticebat. Quæ cum deum suum fuisset reducta, intra ipsos quoque domesticos parietes ad vincendas caritatis tenebras, quasi adversus Amalec hostem Jesu¹, continuata oratione pugnat (Exod. xvii). Parum aliquid noctis transierat, cum ecce mulier, ostii sui limen egressa, paulatim cœpit lumen recipere, ita ut parietes contra positos aspiceret, et silices plateæ visu discerneret. Statinque filium suum appellavit, atque his verbis alloqui cœpit: Fili, nonne isti parietes de domo infantis villici (x) sunt? Ecce et silices de platea. Et dixit ei filius suus: Utquid mentiris? putas quod illa tentando id diceret, non videndo. Iterum levans oculos ad cœlum: Ecce video, inquit, et lunam super theatrum adhuc dimidiam. Dixitque ei filius suus: Quare te faciebas non videre? quasi nunquam antea mater ejus cæca fuisset, sed potius cæcitatem finxisset². Nec mirum si animalis homo nondum perciperet quæ sunt Spiritus Dei (I Cor. II, 14), ignorans quod olim prædictum esset: *Tunc aperientur oculi cæcorum* (Isai. xxxv, 5). Verum illa non simulatæ pristinæ cæcitatibus, ut filius putabat; sed conscia perceptæ novæ lucis, ut veritas habebat. Amico Christi gratias agebat: quoniam non frustra Deo cantaverat, *Tu illuminabis lucernam meam, Domine, Deus meus, illuminabis tenebras meas* (Psal. xvii, 52); et, *Illuminans tu mirabiliter a montibus æternis* (Psal. lxxv, 5): quæ sic de montibus æternis exaudita sit et illuminata. Altera die mane ad ecclesiam sola, nullo alio comitante, sed proprio lumine deducente, perrexit, laudes Dei et Amici Dei non abscondit, quid in se mirabiliter gestum fuisset, congratulantibus et admirantibus fidelibus enarravit. Hoc ergo primum notum est apud nos in adventu sanctarum reliquiarum.

CAPUT IV. — De homine qui cadens pedem fregerat, et salvus factus est; et de multis qui a variis morbis curati sunt.

Per idem tempus quidam civitatis tonsor, qui Concordius vocabatur, pedem cadendo fregerat. Is diu lecto decubans, variis doloribus cruciabatur. Cum hinc eum paupertatis cogitatio, inde parvulorum filiorum sollicitudo in tanto casus sui mœrore positum maceraret, ecce quadam nocte, ipso quidem dormiente, sed non illo dormitante neque obdormiente qui custodit Israel (Psal. cxx, 4), qui pusillum et magnum fecit, et æqualiter est illi cura pro omnibus (Sup. vi, 8), videt per somnium perductum se in ar-

¹ Editi, *adjuvante Jesu*. Abest, *adjuvante*, a Floriacensi Ms.

² Hic post, *finxisset*, aliisque passim locis, lacunas explemus juvante Floriacensi Ms.

(a) Floriacensis Ms., *villici*. — Addit hic editio GG.: « Nomen proprium hoc loco esse videtur: nisi præcedens « vocabulum, *infantis*, pro tali malis accipere, cui subjicitur villici munus, quod homo ille gesserit. Alterum si « præfers, *infantis* dictum erit, pro, *pueri*. Observat enim « (referente Cangio in Glossario mediæ latinitatis) Baronius « ad annum 305, n. 36, apud Afros præsertim infantes « dictos esse pueros quoque, ex Victore Citiensi, de Persecutione Vandalorum, lib. 3, pag. 45, ubi « Lectores infantes » exsilio traditos esse scribit. Atque reputandum « est animum hæc loqui, quæ vel adultiore appellare poterat puerum, » si.

dum quemdam et angustum cujusdam montis ascensum, unde nulla sibi esset facultas remeandi, nullus exitus evadendi. Ex quo quid aliud demonstrabatur, quam ut sciret atque intelligeret in angustiis pressurarum suarum non humanum, sed solius Dei debere quærere auxilium? Namque apparuisse sibi ait quamdam reverendi visus feminam, quæ sibi sic afflicto et dolorum amaritudine repleto, speciem fici traderet, per cujus dulcedinis significationem spiritualis gratiæ perciperet suavitatem. Unde etiam fiduciam impetrandi accipiens precibus insistebat, et sanitatem ab ea petebat. At illa, quæ typum procul dubio gestabat Ecclesiæ, Modo, inquit, accede ad sanctum Stephanum, et faciet te sanum. Quod dictum facti fides est subsequuta. Nam cum illa discederet, et ipse post eam relinqui se dolens diceret. Dimittis me, et ducis te? ecce videt illam, sicut illi promiserat, ad sanctum Stephanum accedentem et pro se rogantem ac dicentem his verbis: Rogo te per sanctitatem tuam, cura illum: miserere illi¹, miserere filiorum ejus, libera hominem innocentem de tribulatione. Tum: illum qui rogabatur vidit ad se atque ad cubiculum in quo jacebat, ingredientem amictum veste candida, specie decorata. Quem mox ut agnovit, ut ægrotus medicum, egenus copiosum, supplex patronum, his verbis cum lacrymis rogabat dicens: Chare Christi amice, cura me, libera me de tribulatione, miserere mihi, miserere filiis meis. Vix precator verba finierat, et jam precum exauditor precibus respondebat, dicens: Surge, salvus factus es. At ille statim in sermone jubentis, tanquam qui obdormiens corpore, sed vigilans spiritu audisset, continuo de lecto exsilivit, et ante lectum suum firmis gressibus incedere cœpit. ac sic verbum illud prophetiæ implevit, *Et claudus saltet sicut cervus* (Isai. xxxv, 6). Deinde mane surgit, vota que sua Martyribus, ubi eædem reliquiæ susceptæ sunt, reddere properavit. Quo propter itineris longitudinem baculo adhuc innitendum esse putavit. Ubi postquam diu oravit, cereos accendit, baculum dereliquit, atque exinde filium parvulum collo sustinens repedavit: in ecclesiam venit, et gloriam Dei atque Amici Dei sanitatis attestazione prædicavit. Post hæc reliquiis in ecclesia cum ingenti celebritate collocatis, tanquam proposita statione medicinæ (unde cantavimus, *Suscepimus, Deus, misericordiam tuam in medio templi tui* [Psal. xlvi, 10]), quanti ex illo die multitudinis undique concursus fieri cœperet, quanta beneficia fuerint collata, et quotidie conferantur, quanta miracula demonstrata, quot cæci illuminati paralytici sanati, quanti variis morbis passionibusque curati, sed et mortui suscitati, longum est et pene impossibile universa vel memoria retinere, vel sermone digerere, vel stilo mandare; cum unumquodque miraculum sui generis quamdam historiam habere noscatur. De quibus tamen omnibus, quæ neque explicare possumus, neque penitus reticere debemus, pauciora quæque et notiora eligimus, ut neque fastidientium aures inundemus, neque diligentium studia defraudemus.

CAPUT V. — *De muliere quæ pro marito suo sanctum Stephanum invocavit, et exaudita est.*

Igitur Memplonitani loci² mulier quædam diu peregrinantis mariti nec de morte certa, nec de vita secunda, cum triennii ferme tempus emensum esset, quo illa diversis opinionibus de conjugis exagitata in ancipiti et dubio vitæ suæ statu fuisset collocata, fluctuabat ex incerto pendens muliebris animus, et in quod se latus ægra projiceret ignorabat, dum hiic nuptiæ suaderentur, paupertas proponeretur, sollicitudo ingereretur, fragilitas carnis insidiaretur; rursum ex alia parte castitas, maritus, fama, religio ante oculos ponerentur: tandem inter hujuscemodi sibi met repugnantium cogitationum æstus, potentis-

simi advocati Stephani implorare debere patrocinia, non sine divina providentia est a quibusdam instigata atque cohortata. Nam ad ejus Memoriam supplex advolvit, ibique se cum lacrymis stravit. Et dum orat, audire meruit, Maritus tuus venit. Propere illa domum rediit, et maritum incolumem invenit. Ita et conjugii castitas custodita, et Amico Dei quanta fuerit animæ periclitantis cura, cognitum factum est in Dei mirabili gratia.

CAPUT VI. — *De homine quem collapsa domus oppresserat, cujus conjugem orante sanctum Stephanum, vivum inventum est.*

Per idem tempus, in nostra civitate quædam domus ruina collapsa hominem oppresserat, cui nomen Dativus est. Cujus exinde erutum corpus et ad viciniam domum translatum, funeris obsequio plangebatur. Proinde jugalis ejusdem, mariti sui tanto luctu percussa, ad Memoriam gloriosius Stephani pro vita mariti cum lacrymis se prostrata perrexit. Ibidem dum illa aliquandiu ad aures Amici Dei fide pulsaret, precibus insisteret, ecce repente in conspectu plantantium funeri circumstantium et nomen venerandi Martyris invocantium, vir ejus in quo jacebat loco, aperire oculos, et corpus movere, videntibus et mirantibus omnibus qui aderant, cœpit: ac deinde post aliquantum ejusdem diei spatium emensum ad vivos rediens, et in se residens, ad illum cujus domus erat, dixit: Beatus es, frater, quoniam hodie angelus Dei domum tuam intravit. Et narrare cœpit quæ animæ suæ revelata fuissent. Dixit enim multitudine mortuorum se fuisse circumdatum, quorum alios agnovisset, alios ignorasset. Deinde quodam ingresso juvene, candida veste nitente, habitum diaconi præferente, et pietatis imperio jubente ac dicente illis mortuis, Recedite; statim illas mortuorum turbas non comparuisse. Tum illum ad se accessisse, ac sibi dixisse, Redde quod accepisti. Et se non intelligente, iterum illum repetisse, Redde quod accepisti. Sed et tertio ut redderet similiter imperatum sibi ab eo fuisse, seque respondisse, Num Symbolum jubes ut reddam? Et illo dicente, Redde; se ex ordine Symbolum reddidisse, et adjecisse, Si jubes, et Orationem dominicam reddo: atque illo annuente reddidit. Tunc ille signo salutaris cor jacentis signavit, eique dixit: Surge jam salvus. Et surgens, sicut dictum est, salvus effectus est.

CAPUT VII. — *Ubi prohibuit sanctus episcopus, ne reliquias suas transferre præsumeret.*

Eodem tempore venerabilis episcopus noster de ejusdem sancti reliquiis aliquam partem disposerat in Promontoriensi ecclesia collocare: dies etiam quo id fieret statutus erat. Ecce ante diem fere tertium quidam Ecclesiæ nostræ presbyteri duo, quorum unus maturioris ætatis, Zumerus nomine, admonetur, quod ipse postmodum retulit, ut ad episcopum mane pergeret, eique diceret, ne perficeret quod de parte reliquiarum facere disposuisset. Quod cum memoratus presbyter negligenter habuisset, nec ad episcopum pertulisset, secunda vice et graviter arguitur, et alapa illisa in faciem verberatur. Alium autem presbyterum, Donatum nomine, retulisse quod in ipso loco Memoriarum eundem episcopum nostrum viderit sibi met et diverso astantem, et sacramenta nivei candoris in palla manibus et collo gestantem. Quem protinus appellans, constanter dixit: Pone hic quod portas. Cumque ab alio in sinistra episcopi stante presbytero sibi met diceretur, Et quis alius portabit? ipse respondit, Quid ad te, modo hic quod ab episcopo portatur, loco suo reponatur? Quod sicut revelatum est, ita post diem tertium impletum est. Namque cum jam præcedente die vehiculum pararetur, ut cum parte reliquiarum episcopus proficisceretur, repente hujusce rei fama per civitatem divulgata, immensa ad ecclesiam multitudo confluit. Tumulus et clamor magnus fieri cœ-

¹ Editio Lov. omittit, miserere illi. M.

² Ita Floriacensis manuscriptus. At editi, Igitur in emblanturna loci, etc. Vide infra, lib. 2, cap. 4, u. 2.

³ Codex Floriacensis, Zumerus.

pit, zelus fidei et amor Amici Dei omnes accendit. Circumdatur episcopus stipantibus turbis, rogatur, et teuetur, nec ante dimittitur, quam sacramento etiam interposito nihil se reliquiarum de civitate ablaturum esse polliceretur: quo ita demum illa populi pro zelo fidei tempestas placaretur, simulque reliquiarum in unum congregarentur, in eodem Memoriae loco, ubi iam pars fuerat reliquiarum primitus collocata, ibi et alia pars similiter reponeretur. Donatus presbyter per somnium sacramenta portantem episcopum, hoc est sacratarum reliquiarum portionem gestantem, compellere, sicut dictum est, videbatur, ut in loco suo reponeretur quod ab eodem reportabatur. Ideo factum credo, ne ullus divisionis locus daretur, maxime quia in Ecclesia hoc agebatur, quæ primitus a Donatistarum divisione usurpata, postea usque in hodiernum unitati Catholice est restituta. Unde etiam vocabulum sumpsit, ut ecclesia Restituta appellari meruerit.

CAPUT VIII. — De cæco qui capsellam reliquiarum tetigit, et visum recepit.

Sane eodem quo hæc agebantur die, cum pars ipsa reliquiarum de monasterii habitaculo prolata cum ingenti celebritatis exultatione et hymnorum choris resonantibus dulci modulatione manibus sacerdotis ad ecclesiam portaretur; ecce quidam cecus apprehendens capsellam argenteam, in qua erat reliquiarum portio memorata, cepit fortissima fide regio cælorum vim facere. Et quia qui vim faciunt, diripiunt illud (*Matth. xi, 12*), continuo lumen recepit. Unde universæ Ecclesie suæ Christus non modicum gaudium cumulavit.

CAPUT IX. — De duobus catenatis per gloriosum Stephanum liberatis.

Item cum quidam in custodia publica catenarum nexibus vincti districtius haberentur, eorum unus cruciati pœnæ ac dolore compunctus, sanctum Stephanum Christi charum in auxilium invocabat. Ecce vero inter lacrymas voces ejulantis, subito de manibus ejus corruere catenæ. Quo facto, cum præposito custodiæ solutus ultra se ipsum ingressisset, et rem tanti miraculi confessus fuisset, non est ausus custos rursus ei vincula injicere, sed plane ex hoc quasi cautior et sollicitior effectus alium pariter vinctum arcitus fortiusque constrinxit: quasi divinæ potentie possit esse quidquam insolubile, ignorans quia *sermo Dei non est alligatus* (*II Tim. ii, 9*). Verum cum ille simili vinculorum asperitate compulsus ad eundem tanti miraculi auctorem talibus, sicut socius ejus, vocibus et fletibus suppliciter exclamaret, ipse quoque exaudiri meruit, et similiter catenis resolutis opera Dei confitendo narravit.

CAPUT X. — De reo soluto, et per meritum sancti Stephani sanato.

Allo item vincto cum in thermis publicis vapore caloris catenarum vulnera intumescerent, et gravissimum dolore eidem concitarent, adfuit fides, ut Amici Dei opem imploraret. Qui cum ad piscinalem egressus esset, subito etiam ipsi catenæ ceciderunt, et omnes quotquot viderunt, Christum atque ejus primum confessorem Stephanum magnificare cœperunt.

CAPUT XI. — Ubi paralyticus meruit sanitatem.

Paralyticus territorii Hipponensis Zaritorum¹, vocabulo Restitutus, faber ferrarius, per plurimum tempus lecto decumbens, non pedibus poterat incedere, non linguam in verba resolvere: tandem beati Stephani ad se fama perlata, parentes proprios nitu quo poterat hortabatur, ut ad Memoriam gloriosi Mar-

tyris portaretur. Quo facto, dum ibidem hiemis multo tempore in tanta frigoris asperitate super pavimentum tessellæ jaceret in oratione (quod utique contrarium hujusmodi infirmitatibus esse solet), fere vigesima die per somnium noctu apparuisse sibi indicavit quemdam juvenem forma præditum, speciosa etiam veste et habitu decorum, seque tunc ab illo accersitum, sibi esse jussum ut ad locum Memoriae suis pedibus accederet: et ex illo cœpisse paulatim gressum et linguam ad propria officia aliquantulum revocare. Cumque quartus mensis fuisset emensus, eo quod² nondum adhuc plenam receperat sanitatem, cogitare cœpit ad propria remeare; seque tunc admonitum fuisse ait sibi dictum esse, ne fristinare vellet, sed adhuc quatuor menses expectare deberet, quo tunc domum suam propriis pedibus repedaret. Quod omnino sicut promissum est, ita die et tempore denuntiatio adimpletum est. Nam sicut et nostra conscientia testis est, et ipse in gloriam Dei confessus est, et pedibus suis ad propria remeavit, et ore proprio verba distinctius pronuntiare cœpit.

CAPUT XII. — Ubi quidam paralyti linguæ et pedum liberatus est.

Quidam de civitate Uticensi paralyti pedibus et lingua implicatus lecto detinebatur. Cujus mater ad sancti Stephani Memoriam fide firmissima convocavit, secumque, postquam illi sui causam optimo advocato commisit, exinde aliquid pulveris pro sanctificatione abstulit, et revertens domum filio jacenti adhibuit. Ex quo mox ille sanitatis beneficium sentiens, de lecto surrexit, et non solum pedibus suis ambulare cœpit, sed etiam per duodecim millia passuum proprio gressu ad beati Martyris Memoriam pervenit, gratias in corde suo agens de pedum sanitate percepta, sed adhuc preces fundens de propria lingua solvenda. Proinde exuens sibi manicam tunicæ suæ, eo quod orarium non haberet, per fenestellam³ Memoriae ad interiora loca sanctarum reliquiarum manu injecta mittebat, atque inde rursus dexteram reducens ori suo admovebat, et linguam contingendo paulatim nodos loquendi gratia fidei resolvebat. Hoc enim sæpius faciendo, tanquam salutare cibos de cœlesti assumens cellario, aegrotanti suo adhibuit membro: unde arentem linguam refecit, et loquendi officium adjunctus Dei gratia idoneum recepit: ac sic in utrisque illa suppleta est prophetia, per quam olim dictum est, *Et plana⁴ erit lingua murorum* (*Isai. xxxv, 6*).

CAPUT XIII. — Ubi cæcus Pisitanus lumen recepit oculorum.

Cæcus etiam quidam Pisitanæ civitatis, cui vocabulum est Donatianus, ad stationem potentissimi medici Stephani advenit. Ibi denique pulsans fidei pietate, die octavo, tanquam dominice resurrectionis sacramento, quæ facta est a die quidem passionis tertio, sed in diebus numero post sabbatum octavo, eo die, ut dixi, per fidem lumen oculorum recepit, quando lucem mentium⁵ universus mundus per Domini Resurrectionem excepit. Qui cum vota sua cupiens sancto Martyri reddere, argenteam offerret pro sua devotione candelam (nec immerito candelam offerrebat, qui lumen receperat); is accersitus a venerabili episcopo, atque interrogatus ut ei diceret quid sibi præstitum esset, quare illud donum offerret, astante universa Ecclesia, etiam ore confessus est, quod et corde et corpore, spirituali archiatro curante, illuminatus redditus est.

¹ Floriacensis Ms., *finisset exemptus, ex quo, etc.*

² Idem Ms., *per fenestram.*

³ Sic Floriacensis Ms. At editi, *plena.*

⁴ Sic Floriacensis Ms. Editi vero, *quando lucem genuim.*

¹ In ante editis deest, *Zaritorum*; pro quo forte melius, *Zarrythorum*. Restituitur hic sicuti scriptum est in Floriacensi codice, in quo postea, loco, *Restitutus*, habetur, *Resti.*

CAPUT XIV.—*Ubi cuidam sanctus Stephanus apparuit, qui audiverat filium suum a latronibus interfectum.*

Ubi lanius¹ nostræ civitatis nomine Rusticanus², filium suum cum alio homine suo porcos mercatam, connumeratis solidis, miserat fere ad ducenta millia passuum: cumque complures transacti essent dies, neque illi adhuc reversi fuissent, a quodam amico suo argui et increpari cœpit, eo quod filium suum et hominem suum in tam longinquam regionem mittere voluisset, quos jam a latronibus occisos se dixit audisse. Quo audito, ille quasi miserabili luctu percussus domum flens lugensque regressus est. Lacrymis pro cibo tota pastus est die. Interea cum sic nox eum oppressum mœroris tenebris invenisset, ecce per somnium videt sibi apparere quemdam decorum juvenem, cujusdam honorati³ et primarii civitatis viri nomine Uzalensis vultum habitumque præferentem, eumque hilariter sibi dixisse: Quid ploras? Respondisse autem se, ut ipsius utar simplicibus verbis⁴: Domine meus, per bonitatem tuam ideo ploro, quia audivi quod homo meus et filius meus occisi sunt. At ille consolans eum ait illi: Non sunt occisi. Tamen qui sum ego, ait? Ille respondit: Dominus meus Uzalensis. Bene: ait ipse⁵, dixisti, quia Uzalensis sum, sed non sum ipse quem putas: ego enim sum Stephanus. Sane unde tristis es de filio tuo et homine tuo, scias quod jam huc habent redeuntes faciem. Nam dedisti illis solidos viginti quinque, insuper autem acceperunt creditam pecuniam prope viginti millia folles, et adducunt secum porcos numero quadraginta quatuor, omnes electos. Venient autem die Romanorum civitatis, hora prima. Hæc itaque omnia sicut per somnium revelata sunt, ita postea re ipsa completa sunt. Namque et homines incolumes reversi sunt, et porci tot numero adducti, et summa pecuniæ creditæ eadem inventa, et dies horaque adventus illorum prædicta sine ullo prorsus errore est consecuta.

¹ Sic juxta Lovaniensium editionem. In B., *Ubilanus*. Melior, rocul dubio lectio Lov., quæ si non omnino liquidum, qualemcumque tamen sensum profert, dum lectio Benedictina nullo modo potest intelligi. *m.*

² Floriacensis Ms., *Rusticianus*.

³ Ita Floriacensis manuscriptus. Editi vero, *Honorii*.

⁴ Floriacensis Ms., *Respondisse autem se supplicibus verbis*.

⁵ Editio Lov., *ille*.

CAPUT XV.—*De parvulo qui catechumenus mortuus est, et meritis sancti Stephani matri vivus restitutus est.*

1. Cujusdam mulieris filius parvulus mortuus catechumenus erat. Qui matris portatus manibus cum ingenti ejulatu et miserabili vociferatione ante ipsam Memoriam gloriosi Stephani fuit projectus, tradente illa mortuum, ut ab eo reciperet vivum. Cumque ad aures Amici Dei pulsaret fide pietatis, percussa duplici luctu orbitatis, quod et in præsentī vita filium perdidisset, et in futura, utpote sine gratia Baptismi, salvum habere non posset, ecce inter diu lamentantis et vociferantis dolorem et clamorem miseræ matris, repente parvulo spiritus redditur, vita tribuitur, vox viventi conceditur. Continuo presbyter accersitur, Baptismus parvulo traditur, sacramenta complentur, atque ita a peccatorum lethali catena anima liberata, statim etiam mortalis carnis vinculo exiit, et ad Dei spirituales amplexus summa celeritate liberata dimittitur. Ita et matri non modica consolatione concessa gaudere de reddito filio datur¹, et parvulo salus vera conceditur. Qui profecto oh hoc ad modicum vitam recepit, ne in æternum moreretur; oh hoc ad tempus mori meruit, ut vita perpetua frueretur (a).

2. Hæc interim de multis et pene infinitis miraculis pauciora decerpimus, ne in præsentī auditoribus propter festivitatem Martyris de longinquo advententibus forsitan oneri esse possemus. Cæterum quod nobis difficillimum est, si omnia recordari ac recensere, ut superius dictum est, vellemus, librum proximum faceremus. Ipsas enim notissimas clarissimasque virtutes ad prædicationem sui sibi sufficere existimamus, quæ non indigent humanæ linguæ facultate, quoniam prævalent diviniæ potentie perspicua veritate. Veruntamen devotionem nostram ad ædificationem fratrum in nomine Christi ex aliqua parte exhibere volumus, ut paternæ obedientiæ mercedem orationibus vestris recipere et gloriosi Stephani, primi testis Christi, benedictionem favente divina misericordia possimus impetrare: per Christum Dominum nostrum, cui est honor et gloria in sæcula sæculorum. Amen.

¹ Sic Floriacensis Ms. At editi, *de redempto filio datur*.

(a) Miraculum istud refert Augustinus in Sermone 323 n. 3, et in Sermone 324.

LIBER SECUNDUS (a).

CAPUT PRIMUM.—*Allocutio de libro altero ad præcedentem adjungendo.*

Bene mecum recolite Sanctitas vestra, sanctissimi patres et fratres, quod cum in conventu nostræ hujus Uzalensis Ecclesiæ (b) cum¹ domini Stephani primi martyris Christi miracula fideliter descripta, et publica attestazione comprobata, ante hoc tempus vobis qui advistis de publico recitarentur, hoc quoque plenissimæ gratulationis munus, ipso Amico Dei, ut credimus, procurante, Dilectioni vestræ exhibitum, ut post recitationem divinorum operum atque gestorum, ipsarum etiam personarum in quibus illa mirabilia facta, quæcumque in præsentī reperiri potuerunt, demonstratio perspicua et professio propria, non solum scriptis nostris testimonium perhiberent, verum etiam oculis aspectibusque vestris fidem veritatis ingerebant. Unde factum est ut, dum ipsæ virtutes Dei vestris auribus primitus per lectionem intimarentur, etiam visibus vestris oculata² fide præsentarentur, ut

illud in vobis quod in Psalmo scriptum est, completeretur, *Sicut audivimus, ita et vidimus* (Psal. XLVII, 9). Erat namque in tanta re cælestis gloriæ spectaculum grande. Ubi enim pronuntiaverat lector quamlibet historiam, verbi gratia primitus de quadam cæca, postea illuminata (a), statim terminato sermone hæc eadem persona requisita in populo, et inventa, et in medium omnis Ecclesiæ producta, admirantibus et congratulantibus, videbatur sola jam sine ullo comite ac duce, sicut prius solebat, incedere, ipsaque etiam per se gradus absidæ conscendens, universis eminus conspicienda astabat, et testimonium in se divinæ gratiæ, ipsorum suorum illuminatione oculorum veluti fidelium testimonium tacita quadam prædicatione proclamabat. Item cum de paralytico sanato multis antea cognito præcessit lectio (b), continuo idem qui ab ejusmodi infirmitate fuerat curatus, similiter productus e populo propriis gradiens passibus, cum totius Ecclesiæ magno gaudio cernebatur, præconia divinæ laudis quibusdam contestans palpabilibus documentis, ipsis sanatis sui corporis integris membris. Num hæc itaque gererentur, dumque uno eodemque tempo-

¹ Redundat, *cum*.

² Ulimmerii codex, *osculata*.

(a) Abest a Floriacensi Ms.

(b) Conf. supra, lib. 22 de Civit. Dei, cap. 8, n. 21.

SANCT. AUGUST. VII.

(a) Supra lib. 1, cap. 3.

(b) Supra lib. 1, cap. 2.

(Vingt-sept.)

re singulis quoque conscriptis etiam ipsæ res mirabiliter concorditer unitate coeherent; profecto putares non tam præterita narrari, quam potius præsentia demonstrari. Ita enim, quod sermone proferebatur, statim etiam ipso præsentis opere cernebatur, ut alio quodam majori miraculo mirabiliora ipsa miracula redderentur. Quis tam durus ac ferreus non in lacrymas erupit? non ad pietatem humilitatemque defluxit? Quis unquam digno præconio loqui possit? Fiebat clamor gratulationis in auditu lectionis: rursus quoque major exultatio excitabatur in aspectu visionis; ac sic per auditum et visum penetrabat flamma divini amoris omnis tunc cor hominis. Hæc autem quia sine silentio præterire non potui, propter eorum qui illo tempore adfuerant memoriam renovandam, sive eorum quos ista latebant nequaquam scientiam defraudandam; et quia illa ipsa continuo quæ recitata sunt, statim etiam a religiosis plurimis cum clausula sua capta¹ sunt atque descripta: idcirco ad alia quæ consecuta sunt narranda, hinc adjuvante Domino, quasi libelli secundi exordium sumpsimus. Referam igitur vobis, charissimi, adiutorio Domini nostri Jesu Christi, adhuc Stephani patroni communis mirabilia gestæ rei multisque bene notissimam in laudem et gloriam Dei memorabilem historiam.

CAPUT II. — *De Megetia quæ paralyti fuerat percussa, quæ inter medicorum manus defecerat, et currens ad sanctum Stephanum a duplici infirmitate curata est.*

1. Carthaginensis civitatis quædam fuit, nobilis genere, nobilior Christi fide, Megetia nomine, dives in sæculo, ditior in Deo: cui christiana mater erat nomine Vitula: pagani autem erant maritus, et socer, et pater. Hæc cum in utero haberet, quarto mense conceptus sui, nescio unde nauseando prius ac rejiciendo, dum frequentius pateretur stomachi concussionem orisque distensionem et vomitus provocationem, in pravitate pestemque paralysis causa perducta est, ita ut exclusis a locis suis ipsis cardinibus dentium et arteriarum, nequaquam posset dilapsa ora constringere, neque pervios atque integros palati motus ac linguæ ad aliquid vel ore emittendum, vel in os recipiendum habere. Remanserat in femina pia et pudorata deformis quidam et aversandus aspectus, et ibi vitii macula corpori erat infixa, ubi utique nequaquam posset esse celata: facies quippe erat, de qua quidam dixerat, Frons hominem præfert, quæ tegi sine dedecore non potest. Cæterorum namque membrorum cum aliquo vitio officia præpediuntur, nonnulla industria rubori subtrahuntur. At vero cum ipse vultus aliqua fuerit fœditate turpatus, quidquid propter verecundiam tegminis adhibetur, ipsa verecundia magis augetur. Quid ergo faceret nobilis matrona, velamento abscondens ora vitiosa, dum venientibus salutatum ad se æque aliis nobilibus feminis, aut osculum dare, aut sermonem conferre, ipsius vitæ societas atque humanitas compulsisset, ut taceam de cibo et potu, quod vix agre poterat manducare vel haurire? Namque ingenium industriaque medicorum diu multumque circa eam laborantium frustra, non solum nihil salutis ei conferre poterat, verum etiam in deterius causa pergebat. Nec immerito: ab illo enim conditore et redemptore omnis naturæ Deo nondum in illa reformabatur, quod nonnisi ejus virtute formatur, cuius censura omne hominis corpus et disciplina constringitur, et medicina laxatur. Tali igitur confecta mœrore ac dolore, nec quorumcumque reinediorum aut medicamentorum ullo adjuncta levamine, fere jam sexto mense, tabefactum fuerat delicatæ corporis animusque puellæ. Oh quam rem etiam illud quod gestabat a vitali spiritu jam destitutum, intra septa viscerum retinebat emortuum. Ita cum prius sub uno paralysis vitio jam ipsa vita horreret, accessit

¹ Forte legendum, *concepta*. M.

aliud gravius et periculosius, unde nec ipsa quidem vivendi possibilitas remaneret. Nam si puella sic defecerat sub vitiosi oris labore, quomodo posset vivere cum mortuorum viscerum collapsione? Septimus mensis incesserat, non vultus pestifer a pravitate exuebatur, non alvus onere mortuo exolebatur. Pontius vero, Megetiæ pater, socer autem Avitianus, et maritus Adventius, utpote adhuc gentilitatis erroribus adstricti, quidquid non solum per industriam medicorum, verum etiam per artes dæmoniorum ac superstitionum signamenta vanitatum, quasi pro vita intermorientis Megetiæ poterant attentare, frustra omnino atque inaniter desudabant. Sed error infelix, quid saluti humane te crederes posse conferre, quam studuisti semper auferre? Relellit te vox veritatis in sacratissimis Psalmis, contestans generaliter et brevier, a quo vere sit omnis salus animæ corporisque, dicens: *Domini est salus* (Psal. III, 9). Soli enim Deo recte cantatur, *Hominem et jumenta salvos facies, Domine* (Psal. xxxv, 7). Qui dignatus est creare, ipse prorsus dignatus est et sanare.

2. Proinde illis memoratis personis diu in talibus frustra laborantibus, et non corpore, sed corde dormitantibus, ecce Deus ille magister qui non dormit neque dormitat, qui custodit Israel (Psal. cxx, 4); ipse Deus, inquam, cui cura est pro omnibus (Sap. vi, 8), religiosam Vitulam, Megetiæ matrem, fidei calore succendit, atque ut ad domini Amici sui Stephani suffragium accederet, inspiravit. Quam, ubi benedicta femina in sacratarum reliquiarum loco de Carthaginensi urbe ad Uzalensem profecta est, misericordissimus Dominus et miserator excepit, exaudivit, adjuvit, atque de filia compotem fecit, ac de diabolo adversario superato victricem triumphare permisit. Dici non potest quibus illa pia femina Amicum Dei flebilibus vocibus fuerit aggressa, et quanta cum miseratione ante limina gloriosi Martyris prostrata effusus sui cordis dolores expresserit, in hæc verba prorumpens: Domine Stephane, Christi amice, subveni matri miseræ, ad te confugi pro salute periclitantis filiæ. Hæc te ergo plangentibus oro, illic te ancilla tua præsentem medicum sentiat imploro. Scis ipse quibus causis laboret Megetia, et in quo vitæ discrimine sit constituta. Ecce enim ex quanto tempore jacet, misera toto corpore, et paralyti dissoluta, et visceribus tabefacta. Proximum est autem, ut septimo mense completo, comprehendatur ab octavo. Omnes desperant de salute Megetiæ: ego quæ ad Christum et te, Amicum ejus, confugi, credo quia talis luctus de filia non imponetur capiti meo. Peto autem et rogo, ut, cum hinc a corona tua reverens festinanter ad ancillam tuam proficisci corpe-ro, recreetur anima mea de filia aliquo nuntio bono. His et horum similibus multis affatibus ubi satis visa est sibi idoneum instruxisse advocatum sanctum Stephanum apud judicem Christum, prope ad revisendam filiam, unam et solam suam maximam curam, mater parturibunda revertitur. Oleum tamen sanctificatum, et orarium vel sudarium orationum¹ suarum sudorumque pro salute filiæ laborantis testimonium, a beati Martyris Memoria secum pariter reportabat. Ecce igitur in via, cum declinandorum æstuum gratia (nam æstivum tempus erat, quo igneus sol terras urebat) recessisset, subito adveniente nuntio accepit litteras a viro suo de Carthagine directas, sicut precibus suis postulaverat, in quibus proxime futura liberatio filiæ significata erat. Nam mensem octavum altera die ingressura filia dicebatur, aliquantulum tamen vegetior esse, et sui jam partus signa præcedere, et bono animo illam de filia esse debere. Quod totum religiosæ Vitulæ matri, non ore humano, sed divino oraculo nuntiabatur. His igitur primis voto-

¹ Ulimo, *gratumum*.

rum suorum relevata mater auspiciis, perneciter advolavit. Quæ ubi pervenit Carthaginem, suamque matrem in ipso vitæ suæ articulo positam invenit, statim sacro oleo filia membra perunxit, sudarium quoque amplexandum pectori tradidit. Quo facto, redidiva Megetia uteri sui partu exonerata, octavi mensis ingressa prægnantibus mulieribus tremenda lumina¹, ab ipsa mortis regia, rursus auris est vitalibus restituta. Sic itaque una lethali causa dispuncta, archiatro cœlesti protinus altera curanda restabat. Quod ut jamjamque fieret, fida mater Vitula filiam liberatam ad vitalis fontis venam, unde ægræ suæ haustum cœlestis poculum attulerat, salubriterque infuderat, secum reducere cupiebat. Sed nondum recuperate vires Megetiæ, post laborem periculosæ euisionis suæ, alterum itinere subire laborem minime permittebant.

3. Interea vir, socer et pater puellæ nihilo adhuc permoti in laudem Dei verique ejus Martyris primi de tam miserabili causa uteri, rursus cœpere ob ejusdem curandam reliquam valetudinem, id est, vitiosi oris pravitatem, illa hominum remedia erroresque consulere, et longas moras temporum frustra contere. Namque annus integer et aliquot fere menses evoluti sic erant. Tandem fidelis mater Vitula, archiatrum quendam, Felicem nomine, Carthaginensis civitatis, fidelissimum præ cæteris atque amicam domus suæ, corrogavit ad se ipsam, ac super salutem ipsius unicæ obtestando constrinxit, dicens: Sic unica filia tua vivat; potesthe curari Megetia de paralyti ista, an non? Tum ille: Fideliter dico, filiam tuam de hac causa penitus curari non posse, quia sic me voluisti constringere. Ipsa, inquit, junctura quasi carri, ubi oris et maxillarum retinacula quædam continentur, exclusa est a locis suis. Cui respondens mater Vitula, fidei suæ stabilitate fundata, continuo retulit dicens: Ego non sic credo in Christo meo, quia sic relinquetur filia mea in hoc tanto paralyti malo. At ille fidei firmitatem valde admirans in femina: Hoc, inquit, omnipotenti Deo licet facere, cui credis; nam nihil speres ex nobis. Quibus religiosa Vitula auditis, dimisso a se archiatro, assumens secum Megetiam suam, adit virum suum et virtum filia suæ, ac pio inflammata dolore, sic fari exorsa est: Acquievimus, inquit, vobis misere usque nunc, nec resistere viris mulieres valuimus: diu vestras pertulimus voluntates, ex quibus nullus fructus salutis filia, nullus cessit effectus, ita ut ecce per annum et quot excurrunt amplius menses inter manus medicorum corpus filia meæ tantummodo fatigetur, nec omnino, sicut videtis, aliquid perficiendo sanetur. Rogo, aliquando permitte et nobis, ut faciamus et nos quæ expediunt nobis: eamus et nos ad medicum nostrum. Credo in illum, quia qui noluit Megetiam cum suo partu mortuo mori, ipse etiam eam faciet sano vultu suo inter homines conversari. His atque hujuscemodi querimoniis deploratis justis ac veris, nequaquam illi viri tali femina virili animo induta valuerunt resistere. Maluerunt sponte cedere, quam quolibet alio judicante victi discedere.

4. Flexis itaque illis in hanc sententiam matris Vitula, marito scilicet simulque patre Megetiæ, sed marito quidem adhuc pagano, patre vero christiano catechumeno effecto nomine Pontio, senatorie dignitatis viro (dignum est ut cujus fidem in Christo cepimus pronuntiare, ejus quoque vocabulum jam incipiamus cum debito honore pariter nominare: qui sane quemadmodum initiatus christiano nomine fuerit, quoniam locus videtur exigere, minime nos pigebit aperire. Quando enim religiosa Vitula, nondum de partus periculo liberata Megetia, ad Amicum Dei fuerat profecta, ibi in suis precibus etiam de hujus viri sui venerabilis

credulitate instruxerat, ut ille imbueretur fide ac nomine christiano. Quod sane eidem illa ipsa nocte tali est visione revelatum. Visa est quippe sibi met videre juxta ipsam beati Martyris Memoriam duo cerofaria luminosa, pariter igne flammantia, ibidemque assistente secum atque apparente memorato Pontio viro suo, sibi met dictum fuisse: Vitula, melius lucet cerofarium nostrum; unde volo scias me posuisse jam jugulos. Quo viso auditoque, religiosa Vitula somno expergefata, et mane facta, oratione suppleta, hoc ipsum quod in somnis viderat quibusdam ancillis Dei enarrare cœpit. Et prior ipsa somnium suum interpretata respondit, dicens ad memoratas circumstantes virgines: Noverit Sanctitas vestra, quia cito Pontius credet in Christo, sicut confido de Christo meo. Nam hoc est quod per somnium mihi significavit dicens: Volo scias, Vitula, quia posui jam jugulos, non utique nisi sub jugo Christi. Sic ergo honorabilis Pontius effectus, ut dixi, primum catechumenus christianus sequenti anno, iisdem diebus a religiosa Vitula beatus Stephanus pro salute mariti æterna fuerat exoratus).

5. Sed, ut dicere cœperam, consentientibus sibi met viris suis, mater Vitula cum Megetia sua pariter de Carthagine profecta, pariter ad Memoriam beati Martyris pervenerunt, ac deinde ante sacrata ipsius limina prostrata, die noctuque flentes et ejuantes, cinere et cilicio squallentes, inde nobiles feminae homines non erubescences, ut Deo essent placentes, susceperunt illud quod dictum in Psalmis audierant: *Fuerunt mihi lacrymæ meæ panis die ac nocte, dum dicitur mihi quotidie, Ubi est Deus tuus (Psal. xli. 4.)?* Etenim neque ista de ipsa nostra religione christiana piis et nobilibus feminis decrant ab incredulis impropria, unde ante Dominum flebilibus vocibus, et amaritis, ut scriptum est, verbis memorabant, et effundebant super se animam suam. Dicebatur namque ab inimicis fidei nostræ: Ubi est Deus vester? Inclamabat ergo Vitula mater auribus Amici Dei: Domine Stephane, ecce adduxi Megetiam tuam ad te, quam tu ipse liberasti de morte. Nec nos in gaudium inimici fecisti venire, non tradens nos in ananis tribulantium nos, qui detrahunt et desperant de Christo Domino nostro, et de te, ejus tanto Amico. Fac, rogo, fac iterum erubescere eos de tota et de plena Megetiæ tuæ salute, sicut jam fecisti erubescere eos de ejus uteri periculosissimo labore. Non omnino deficiis ad minoram, qui præstitisti majora. Quod promisi ejus viro pagano de te, imple propter te. Non confundatur mater in filia, quæ præsumpsit in te, quæ confugit ad te. Certe ut oculus cordis nondum credentium nobisque insultantium sanetur, os filia curetur: et ut acquiratur sanitas animæ illorum, præstetur puellæ sanitas membrorum suorum.

6. Talibus in ejusmodi sensum dictis lacrymabilibus deploratis, septima transierat dies, cum ecce nocte intempesta visitari per somnum Megetia; videt apparentem sibi insignem virum visu, diaconi præterentem habitum. Illa eum rogare cœpit, velut quendam medicum spiritualem, ut os suum inspiceret, et si dignaretur, curaret. Verum ille mox ut os ejus inspexit, vultu eam hilari serenoque intuitu ait²: Equidem adhuc os tuum non rectum; sed sursum aspice, et vide quid volitet super caput tuum. Continuo illa super se erigens oculos, vidit serpentem quemdam teterrimum supra se penniarum renigio volitantem, atque huc et illuc tortuosus anfractibus oberrantem. At pavefacta Megetia horribili monstruosoque visu, insignis illius viri exhortatione firmatur, ad ipsam dicens: Nisi prius istum serpentem occideris, sanari non poteris. Sed noli metuere, forti animo illi congrederere, et omnino superabis. Quo audito, Megetia fidei suæ robore et de tanti adjutoris sui armata protectione,

¹ Forte, facta.

² Forte, intuitus.

¹ Forte, linina.

arrepta in tempore sibi velut virga oblata, contra illum draconem terribilissimum et tortuosissimum decuravit. Quem, etsi diu exercita diuque ab reluctante adversario delassata, ad extremum tamen, ubi illum in capite percussit, continuo prostravit. Quo trepido gaudio expergefata, strato exsiliens evigilavit. Cumque somni sui quid ratio portenderet cogitaret, nec liquido intelligere valuisset, exinde oravit visitari, confirmarique poposcit¹, ac deinde se quieti permisit. Ecce denuo videt illum decorum habitu juvenem, nivea veste fulgentem, ac statim jacenti sibi velut manu porrecta, audivit jubentem pariterque dicentem: Surge, sic faceris. At vero Megetia, ut autem medico homini facere consueverat, capite opposito, quasi fovenda ora sua ei offerebat. Sed ille, utpote ignorantis corrigens factum, respondit eidem: Ut quid hoc facis? Prius sunt tibi oculi curandi. Illa retulit dicens: Domine meus, oculos sanos habeo, sed ut os meum cures rogo. Et ille: Jam, inquit, tibi dixi, prius sunt in te oculi curandi. Tunc velut celestis archiatrus, spiritu cordis secreta introspicens, quasi cutem medicinalem colyrium imposuit, oculos superlinivit, atque discessit (a). Verum cum mane facto hoc ipsum religio-a Megetia somnium suum charissimis suis et sanctissimis feminis indicaret, in ipso sermone narrationis suae ultro corde compuncta et cujusdam peccati sui recollectione subito stimulata, peccatum suum confiteri non distulit, sed, sicut scriptum est, delictum suum agnovit, et injustitiam suam non operuit (*Psal.* xxxi, 5). Ecce ergo qui illi erant oculi prius curandi, non utique corporis, sed cordis, quod, ut spiritualis medicus, gloriosus Stephanus pronuntiavit illi dicens: Prius sunt tibi oculi curandi. Sanandum quippe erat quod vitiosum latebat in mente, ut sic demum sanaretur quod depravatum cernebatur in corpore. Hinc ille quoque terribissimus serpens, qui super caput volitabat, quia principalem rationalis animae mentem obtinebat, conterendus fuerat et vincendus. Dum enim reatus ejusque delicti humiliter agnoscitur, caput colubri poenitendo quassatur, cordis oculus confitendo purgatur. Duodecimo igitur die, ex quo cum sua ad Amicum Dei venerat matre, dum orat ad locum sacratae Memoriae pulsans fidei pietate, non solum affectu cordis, verum etiam motu corporis, ipsa osiela Memoriae impulsiva patefecit, ac vim faciens regno Dei, caput suum intravit interiorius, et super cubile sanctarum reliquiarum confixit, lacrymisque suis omnia illic lavit, atque rigavit. Verum ecce illo desuper miserante qui appropinquat contritis corde (*Psal.* cxlvi). Megetia famula Dei quadam sibi visibili et attractabili manu os suum corrigi et compalpari persensit. Quae posteaquam ab oratione surrexit, circumstantibus choris virginum sanctarum, ibidemque pro illa et cum illa Deo laudes dicentium, tremens et gaudens hoc ipsum indicavit. Quale tunc quantumque in omnibus mentibus fuerit gaudium, et flendi ante ipsum Deum excitaverit affectum, vix poterit explicari.

7. Sed antequam gestae rei ad finem optatissimum veniamus, ubi plenam perfectamque salutem religiose Megetiae, Amico Dei curante atque auxiliante in nomine Christi, demonstraturi sumus, quod in medio hujus aliud mirabiliter contigerit, nequaquam praeterire debemus. Cum ferme quadraginta diebus circa sancti Martyris locum orando mater filiaque persistenter, ecce repente venientibus litteris, sibi Megetiae Carthagine directis, quo pater puella honorabilis Pontius diceretur corpore agrotare, ad eundem visendum de Uzalensi civitate profectae sunt. Verum cum in medio itineris, aestuum causa, fovendi corporis gratia lavacris uti voluissent; adfuit in praesenti quadam domestica ab infidelibus cognita Megetia et in obviam missa², non tam ad salutandum, quam potius ad explo-

randum. Quae cum curiosius cuperet benedictae Megetiae vultusque conspiceret, intravit cum ea in obsequium³, et ubi quantum voluit in faciem famulae Dei intendit, prorsus integrum sibi Megetiae os Megetiae sanumque conspexit. Quo viso, obstupefacta atque mirata illa domestica, quae aliud quam sperabat invenit, continuo ad quamdam juxta stantem sacram virginem convertit sese, et nominatim eam compellens ait: Infans Helpidiana, sana est prorsus domina Megetia. Sic enim Dei gratia vigeat in Megetia, ut licet ejus plenior cura in corpore ex parte aliqua differretur, perfecta tamen sanitatis species reverberandis incredulorum oculis objiceretur. Quod illa ancilla Dei intelligens inagnum mysterium Dei, illi muliercule respondit dicens: Increduli, vel modo credite.

8. Rursus apud Carthaginem cum benedicta Megetia quadam die cum viro suo pagano sermone conferret, et inter fabulas dum viro suo ore integro vultuque appareret, commotus tali visione vir ejus gratulari coepit ac dicere: Domina Megetia, sanam te prorsus aspicio. Verum illa dissimulando interim tegeus quod divina virtus in se demonstrabat, sermonis sui cursum tenebat. Itidemque ille quod videbat tacere non poterat, et sicut prius eidem respondebat: Sana es prorsus, Deo gratias. At illa impleta gaudio, tandem subridens, ait marito: Vel modo jam credes Christo? Et ille: Quid vis, inquit, faciam patri meo? nam et ego christianus fieri volo.

9. Sed ut jam ad terminum quem promissimus veniamus, dies Paschae sanctissimus propinquabat, ecce benedicta Megetia a quadam amica atque nobili femina Rustica rogabatur, ut voto suo solvendo beato martyri Cypriano in Mappalia secum pergeret, et solemnitati pariter interesset. Quod Megetia facere se non posse causabatur, sciens quid in se Dei potentia infidelium oculis ostenderet, quid plene salutis⁴ celestis gratia reservaret. Tamen amicam contristare volens, non penitus negavit, sed plane ad illum diem quod Deus voluisset facturam se esse promisit. At ubi illa amica discessit, non destitit die noctuque orationi instare Megetia. Buccellam sane omni die in oleo sanctificato linctam prius accipiebat; et sic ceteros cibos sumebat. Quadam vero nocte visitavit in somnis, ita ut se juxta Memoriam beati Stephani stantem putaret. ibique juvenem illum speciosum cerneret, candida luce perfusum et insigni equo subvectum, lampadesque quamplures lucentes, ac praecedens ei splendidissimum apparatus, sibiique vel eodem clara voce dictum: Ad te pertinet ista lux, Megetia, suscipe illam. Postquam visionem expergefata gaudioque repleta, statim ubi se sanam sensit, manus suas ad os suum faciemque inspiciendam applicavit, et quasi praenimio gaudio soli sibi non credens, ancillas suas quae circum lectum suum quiescebant, clara voce excitavit, et ut ad se inspiciendam atque contemplandam accederent, advocavit. Tum illae, ut viderunt in domina sua dominum Dei fuisse impletum, votumque omnium esse perfectum, omnes pariter in latitiam exclamaverunt, et in laudem Dei eruperunt. Advenit etiam ille ab amica praestitutum sibi dies, venit a diversis ad religiosam Megetiam, ut, sicut promiserat, ad destinatum locum charas suas non deserendae pergere dignaretur. Sed Megetia Dei famula velamento alluc, sicut solebat, ore tacto, ab intimo cubiculo ad amicas suas foras egressa est. Quas ubi de se aliquandiu tristes esse permisit, subito illo a facie velamento ablato, et vultu demonstrato, ait: Ecce vos videte quid in me Deus dignatus esse perficere, et una mecum gaudete, et ipsi Domino pro me gratias agite. Quam ubi omnes conspexere, gaudentes et Dominum benedictentes, osculis lambere, et eam complexari ceperunt. Tunc omnes una ad ecclesiam perrexerunt cum ea, et vota sua Domino persolverunt. Peracto autem sancto Pascha Domini, etiam ad Uzalensem ci-

¹ Juxta Morel, Elem. Crit. pagg. 339, 360, legendum est: exande ora visitari confirmarique poposcit. M.

² Forte, cognata Megetiae in obviam missa.

(a) Locus corruptus.

³ Legendum forte, in hospitium.

⁴ Forte, plena salutis.

vitatem religiosa Vitula una cum Megetia sua: aliisque religiosis feminis venit, vota que sua de salute filiae plena et perfecta Christo Domino Christianique Amico in conspectu omnis nostrae Ecclesiae congraudentis atque congratulantis hilariter reddidit, ferventer exhibuit, fructuoseque persolvit.

CAPUT III. — *Donatus quidam apothecam habens, fere ducenta vasa vini corrupta reperit, cujus jussu minister lagenam ex omnibus vasis impleiam attulerat, et ad sanctum Stephanum currens, ibique ponens oravit, et reversus cum lagena, in omnibus vasis ex eadem infudit, et reparatum est vinum.*

Donatus quidam dicitur homo, sane honestissimi quoque filii, nomine Rustici, prefectorum numerarii cunctis bene notissimi, pater. Illic in fundo suo suburbano cum loco et nomine vocitato probi generis vina quotannis condere et conservare consueverat. Interca, ut possessoribus mos est, commodorum quaestuum causa, quoslibet terrae repositos fructus tunc malle venales emptoribus publicare, cum votis exoptatorum lucrorum avariora concurrunt pretia temporum, visum est memorato domino praedii, cum quodam homine suo, vini scilicet gustatore peritissimo, apothecam suam primitus intrare, ac per singula vasa examinando vina approbare. Quo facto, mox ut degustator haustum vasis merum applicuit iudicio labiorum, continuo stupefacta in homine ora vultusque palluere. Nam praeter quod vini terribis color averandum oculis ex se offerebat aspectum, etiam tristissimus sapor labiis mœrendum ingerebat gustum. Verum cum hoc malum in uno tantum vase consistere putaretur, non tam molestante damnum¹ jactura patrisfamilias habebatur. At ubi per singula vasa ceptum est circui, omniumque vasorum, id est ferme ducentorum, numerus examinatus similiter degenerasse ac deperisse repertus est; quis tunc ibidem fuerit possessoris animus, quis ipsius apothecarii luctus, puto quod ignorare non possit omnis compatiens animus humanus. Non enim revera minimum et contemnendum detrimentum damnumve contigerat, sed ducenta, ut dixi, fere quae putabantur vasa vino suavissimo plenissima, eadem e contrario reperiebantur nec aceti, sed cujusdam corruptissimi et faeculentissimi liquoris squalore adimpleta. Quid ageret ita rei labefactae suae dominus, vindemiae suae interitum non adhuc in vitibus, sed, quod est gravius, in ipsa perpressus apotheca? quid, inquam, ageret? quid tam corruptio nec jam dicendo vino facere potuisset? An forsitan qualicumque abjectissimo pretio vendidisset? Sed quis tam fatuus emptor ad rem fatuam accessisset? An saltem effunderet atque projiceret? Sed quis ita oblitus laborum suorum esset, ut qualescumque anni fructus proculcandos hominibus bellisique facile exponeret? Tandem fluctuabunda in talibus mœroribus anima divinae aspirationis aura perlata in portum fidissimum stationemque tutissimam velificante deducta est gratia. Nam multa secum agitantia haec potior sententia animo insedit possessoris, confugiendum esse ad Amicum Dei Stephanum sanctum, primum martyrem Christi. Proinde jubet illi praegustatori vini sui, ut unam lagunculam ex quolibet vasorum suorum adimpleret, eamque ad Beati Memoriam, benedicendam diluculo deportaret, atque eunde sanctificatam continuo referret, tuncque ex illa per omnia vasa parum quid superfunderet atque discederet. O Domine, Domine, cui cura est pro homine, omnia benigne faciens propter hominem, qui per sanctos tuos olim aquas amaras et infecundas, ligno immisso et vase salis injecto sanasti (*Exod. xv, 25; IV Reg. II, 21*), ac per te ipsam, Domine, aquam in vinum convertisti (*Joan. II, 1-11*), ipse nunc ex per amicum tuum Stephanum sanctum, reparatis in statum pristinum vina perditam, versa amaritudine in suavitatem, nigredine in candorem, mœrore in exultationem! Propere igitur domini sui jussa minister ille fidelis exsequitur:

¹ Forte, *damno*. In B. ad marginem, « locus corruptus, » M.

lagenam, ut fuerat praecipuum, hausit, perrexit, apposuit, reportavit, vasisque singulis permodicum quid contribuit, et abiit. Altera die, memor fidei mandati que sui, surgit paterfamilias matutius, ministerii conscium ministrumque convenit, una secum ad apothecam comitem ducit: inspicuntur denno cuncta per ordinem vasa: vinum lauritur, nitor in colore conspicitur, sapor in gustu approbatur, tristitia in gaudium commutatur, et quid quantumque fides in Christo ejusque gloriosissimo Amico valeat reperitur, cunctisque audientibus mirantibusque succeditur: denique illa probatissima vina condigno pretio emptoribus distribuuntur. Ecce qualiter divina providentia utilitatibus hominum deservit: et quid tandem Deo pro tantis ejus beneficiis exhibetur aut redditur?

CAPUT IV. — *Ubi draco de caelo magnificus apparuit, a cujus conspectu universa plebs ad Stephani limina confugit, et ipsis orantibus paulatim inter vellera nubium substractus non comparuit.*

1. Quadam die agebantur nundinae in nostra civitate, et hora jam meridiana caeli facies serena in tetram et caliginosam aeris turbidinem subito est commota. Ecce autem desuper aspicitur igneus quidam et immensae magnitudinis propendens in caput e nubibus draco. Quod non ita insolitum et novum debet videri, non solum propter notitiam popularem, verum etiam Scripturae sanctae auctoritatem, quae de draconibus sic memorat dicens: *Laudate Dominum de terra, dracones et omnes abyssis, ignis, grando, nix, glacies, spiritus tempestatis, quae faciunt verbum ejus* (*Psal. cXLVIII, 7, 8*). Abyssus namque dicitur, non tantum hic deorsum aquarum inexstimabilis profunditas, sed etiam sursum istius caliginosae aeris, quem suspicimus, immensitas, qui maris ac terrae humore videtur pinguescere: cujus impulsu flabiles aërae excitantur, velut lanae vellera nubes agitantur, fulgura ignita emittuntur. Quae omnia ne, sicut insipienter sapientes putant, casu et fortuito fieri crederentur, sancta Scriptura vigilantiter providit: et posteaquam dixit, *Ignis, grando, nix, glacies, spiritus tempestatis*; continuo subjunxit de ipso universitatis Creatore atque Rectore, et ait, *quae faciunt verbum ejus*. Proinde pendentem ex hac, ut dixi, providentia dispensationis Dei, et nubibus flammantem draconem tanquam de superiore abyso procedentem atque emicantem, cum aliquandiu huc atque illuc motus aer ferret atque deferret, ac jamjamque praecipitandum super mediam civitatem tremor omnium qui aderant expectantium et stupentium cerneret, fugere conventu publico popularis turba coepit, et passim quicumque timor egerat, sicut quisque poterat, discurrebat. Totus denique ipse dissolutus perturbatusque mercatus. Relicta namque omni negotiatione terrena, pro sola tantum homines metuebant vita. Quis enim tunc quaereret lucra pecuniae, in tanto discrimine damna deplorans animae? aut quis cogitaret vel corporis victum, formidans vitae suae ultimum occasum? quis porro cuperet vestem, metu mortis amittens mentem? Magnus etiam concursus multitudinis ad gremium Ecclesiae matris, ad misericordiam protinus convolvit Dei Patris. Ad ipsam Amici Dei sacramentam Memoriam in facie prostrata jacebat diversa aetas, dispar quoque sexus. Tandem pro cunctorum flentibus opportune ad Christum domini Stephani fusa prece, clementia Dei annuente, horrendus ille draco paulatim coepit a conspectu hominum inter nubium septa subtrahi atque abscondi, et qua venti incubuerant, redeunte caeli serena facie, discuti atque propelli, ac sic revocatis animis, atque a tanta tristitia in laetitia reductis, reddebantur Deo et Amico ejus uberes gratiae cum ingentibus lacrymis de inopinata gratulatione profusis.

2. Ad haec accedit etiam aliud quiddam ex hoc ipso miraculo mirabilius: ne ignara in omnibus fragilitas humana, nihil de divinis iudiciis et beneficiis evidenti-
tius apertiusque edocta, ita ut dignum fuerat, exsti-

tisset grata. Ecce namque altero die, procurante divina dispensatione, quidam negotiator nunquam uostrae cognitus regioni, subdiaconum nostrum nomine Sennodum in loco Memblotutano¹ ultro conuenit, et ad se uocauit, et quisnam vel unde esset ab eodem flagitauit. Qui ubi se subdiaconum Uzalensis Ecclesiae memoratus est, respondit continuo idem ille ignotus homo (si tamen solum homo: credendum est enim quia angelus et homo; neque enim hoc vel inauditum atque inexpertum est, siue religioni christianae siue notitiae humanae, sanctos Angelos terreno habitu et visibili specie plerumque hominibus apparuisse). Dedit ergo subdiacono memorato uelut uariis pictum coloribus, in quo inerat pictura haec: in dextera uel parte ipse sanctus Stephanus uidebatur astare, et gloriosam crucem propriis repositam humeris haurulare, qua crucis cuspidem portam ciuitatis uidebatur pulsare, ex qua profugiens draco teterrimus cernebatur exire, Amico Dei uidelicet aduentante. Verum ille serpens noxius nec in ipsa fuga tutissimus, sub triumphali pede Martyris Christi contritus aspiciebatur et pressus. Talis itaque pictura uel non omnino absque mysterio Dei ubi a memorato subdiacono allata pariter atque suspensa est ante ipsam Memoriam tanti patroni, omnis aetas omnisque sexus intueri et mirari coepit, tanquam spectaculum grande, quo scilicet auctore uoque liberatore draco ille extinctus est hostisque deuietus. Gestae quippe rei fidem praecedentis diei commendabat in animis omnium attestatio sequentis diei. Namque illud quod studiosius cernebatur in uelo, hoc iam credibilis tenebatur in uero. Concurrere enim pictura cum gratia, et tam diuinitus pridie gestum salutis beneficium recolebatur, quam postea in ueli imagine advertebatur. Denique ex ipsa congruentia diei praecedentis atque sequentis ueritatis, et imagine rerum et quorundam exemplariorum, tantus in multis stupor pariterque amor, admiratio et gratulatio accendebatur, ut a cunctis nihil aliud omnino uel diceretur uel affirmaretur nisi hoc unum, Vere quia per Amicum suum Deus istam liberauerit ciuitatem, et grandem a nobis depulit pestem. Et reuera Dei fuit ad homines quaedam allocutio in uelo tacite significantis quodammodo et dicentis: O miseri mortales, quale besterna die draconis eueritis incendium, uel cuius pro uobis advocati fuerit acceptum suffragium, isto sequenti die istius ueli figuracione intelligite, atque gaudete. Hinc uestram et praecedentem tentationem et subsequentem liberationem apud uosmetipsos conferte, exinde non dubii, sed certi, Deo uestro per Amicum meum gratias agite. Ecce draconem de uestra ciuitate cernitis fugatum et expulsum, ecce conterentem caput eius primum Martyrem meum: ecce Crucis tropaeum, per quod uicistis inimicum. Hoc ergo modo ciuitate nostra a tanto periculo primitus liberata, ac postea tali per congruentem picturam ueli admonitione instructa et illuminata, gemino miraculo est omnis pia anima in Dei gloria exhilarata.

CAPUT V. — De dispensatore pecuniae publicae Carthaginis liberato.

1. In supra dictis miraculis domini Stephani patroni communis, uirtutes sanitarum et uisiones somniorum effectusque eorum mediocritate nostra nos digessisse meminimus: nunc uero euidenter et occultata fide humani habitus corporales apparitiones et demonstrationes in foro, in iudiciis, in luce diei, et conuentu populorum, ordinum dignitates hominibus vigilantibus et uidentibus exhibitas per ipsum Amicum Dei, adiuuante Domino, cupinius enarrare. Igitur dispensator pecuniae publicae Carthaginensis ciuitatis, Florentius nomine, sicut in talibus functionibus fiscalium actionum evenire assolet actoribus earum, ut motus saepe potestatum sub quibus degunt, et quorum ditioni inserviunt, incurrant; idem usque ad pericu-

lum capitis offensam iudicialis indignationis incurerat. Qua de re ex praecipito nescio unde proconsulis, praecipitanter iussus est rapi, et ejus mox obtutibus sisti. Quod cum absque ulla mora officium quod patebat¹ impleret, memoratumque dispensatorem patitur per publicum sedenti proconsuli in secretario obtulisset; continuo pallor ingens coepit discurrere per corda eorum qui aderant, et uidebant, atque humanae miseratione hominem dolebant, ejusque periculum metuebant. Interea uiso protinus quem furialiter querebat, exurgit in uoce terribili potestas irata, minaci euundem dispensatorem interrogatione perturbans. At pavor facti hominis fugata mentis metu, nec quid diceret iueniebat. Sed ecce Deus ille magister e caelo prospiciens super filios hominum, miscens severitati lenitatem, minas transferens in benignitatem, castigando amans, amando consolans, iudex in flagellis, pater in blandimentis, ubique fidelis, nusquam crudelis; ipse ergo Deus Dominus ad liberandum eum hominem angelum suum misit, de quo dictum est: *Immittet angelus Domini in circuitu timentium eum, et eruet eos* (Psal. xxxiii, 8). Nam cum dispensator ille uitae suae incertus ac dubius sub tanto metu terribilis potestatis inter questionarios astaret, repente pulsatum se a tergo pensens. Statimque paululum cervice defixa, oculisque furtim retrorsum reductis, uidet uelut unum de carnificibus circa se astantem, sibi que suggerentem quid ageret, quem rogare deberet, dicentem et admonentem: *Invoca sanctum Stephanum. Quo uiso auditoque Florentius, suae menti ac sensui redditus, et fuga dudum recreato animo confortatus, gloriosum Stephanum intra semetipsum orare atque invocare minime desistebat. Deinde elevata parumper facie ad interrogantem iudicem, oculos intendit in iudicis assessorem. Quem cum nova facie, nouoque uultu micantem, fulgentemque conspiceret, neque illum sibi notissimum, sed alium incognitum atque mirificum iudicis consiliarium cernebat, ita ut cum esset assessoris nota antea in omnibus, et marcida aetate in uultu deformitas et senilis aetas; in illo uero qui ei apparebat, iuuenili decore uultus et candor effulgebat. Hoc uiso memoratus Florentius, diu multumque permotus, non iam dubius, sed firmus et certus, gloriosum Stephanum ibi praesentem credebatur adesse, ipsumque occultata sede intendere se, et in sua causa iudicem sedere, uel iudici assistere. Nam quo plenius perfectiusque de tali uisione ac praesentatione Amici Dei fiduciam caperet, uidet Florentius eundem suum suffragatorem, sui que iudiciis misericordissimum consiliatorem, etiam manu sua sibi annuente, et ne quidquam prorsus timeret, per manum dexteram significantem, uultuque hilari sibi arridentem, et spem salutis plenissimam pollicentem. Quid multa? Sensim coepere illi furiales impetus iudicis tumentesque animi ad omnem tranquillitatem lenitatemque deduci: ita ut non formidaret iudicem, sed agnosceret patrem: nec cuius securim capiti suo pertimesceret, sed cuius favorem propriae salutis speraret. O Domine, Domine, qui ueras tuas laudes in sacris tibi psalmis decantari non arrogauer, sed misericorditer iubes; non pro tua iactantia, sed pro nostra tutela, cum dicitur, *Tu dominaris potestati maris, motum autem fluctuum ejus tu mitigas* (Psal. lxxxviii, 10)! Sicut consonat etiam evangelica auctoritas, ubi imperio Christi tui, dum leuigarentur turbulenti fluctus ac venti, mirantes dixere discipuli: *Qualis est hic, qui imperat uentis et mari, et obediunt ei* (Luc. viii, 25)? Verissimumque quod etiam alibi in sermone Scripturae sacrae dicitur de te: *Cor regis in manu Domini, sicut aqua decurrens; quocumque uoluerit, illuc detorquet eum* (Prov. xxi, 1). Tu enim, Domine, de consulari irata primitus et post tranquillata potestate erga dispensatorem, illud uotis temporibus exhibuisti, quod in antiqua Scripturae auctoritate prius ferociente et rursum blandiente re-*

¹ Forte, *Memblotutano*, ut supra, lib. 4, cap. 5.

¹ PP. Benedictini notant hic in margine: « legendum forte, *parebat*, uel, *petebat*. » M.

gia potestate, circa Esther feminam sanctam ostendisti, et in memoriam posteris legendum sciendumque dedisti (*Esther xv*). Proinde dispensatorem Florentium proconsul, non jam ut officialem suum, sed tanquam filium remotis carnificibus, non solum ad sese atque ad gremium suum absque illo timore vicinius jussit accedere, sed et eum coepit paterna affectione familiaris commonere, ac deinde indulta venia vitæ concessa liberum facit de secretario abscedere. Quo facto, qui astabant et pro hominis periculo pia sollicitudine trepidabant, abeunte absoluto et illæso dispensatore, mixto cum stupore gaudio, modo hæsitabant, modo exultabant, modo inter se mirantes et disquirentes dicebant: Unde ista tam repentina rerum commutatio atque conversio, quæ proconsularem potestatem omni severitate exuta ad tantam humanitatem lenitatemque perduxit, ut hominem ad vitam ab ipso mortis limine reduxerit?

2. Porro autem Florentius, licet transacto periculo adhuc tamen ex priore metu aliquantulum animo saucius domum reversus est. Nulli sane suorum est in tempore confessus quid acciderit, quid viderit, quid evaserit (1). Verum nocte eadem per somnium videt sibi apparentem illum qui in secretario a se visus fuerat, juvenili specie vestitum, limine, atque ultro nominatim compellatus audivit: Quid est, Florenti? Agnoscis me? Ego sum qui in secretario apparui tibi, teque de morte liberavi. Quem cum Florentius agnovisset, ipsumque esse Stephanum intellexisset, ubi

¹ *Alia, qui evaserit.*

eum adorare voluit, manu mento supposita ab illo elevatus est. Expergefactus autem Florentius surgit matutinus, copiensque grates Deo persolvere, ejusque Amiro vota sua reddere, solus ad Uzalensem urbem proficiscitur. Sed cum viæ sibi incognitæ essent, viator ignarus orabat tacitus intra semetipsum, et ejusdem gloriosi Martyris Christi implorat ducatum. Verum cum ipse precem funderet, ecce in silentio precantis presbyter nostræ Ecclesiæ, Firmus nomine, Florentio aliunde superveniens adjungitur. Quem conspicens Florentius percunctatus est quo iter ageret. Respondens memoratus presbyter, ad Uzalensem se pergere civitatem, unde etiam se presbyterum esse confessus est. Tunc Florentius animo exultans gratulari plurimum coepit, omne quod gaudium celare non potuit, sed ab ipso rei gestæ exordio supradicto presbytero itineris sui comiti adjuncto, quæ secum divina misericordia per gloriosum Amicum suum egerit, ordine indicavit. Deinde finito itinere Florentius una cum presbytero ad civitatem venit, beati Martyris limina humili pietate ingressus, et pavimento prostratus omnipotenti Domino Jesu Christo, ejusque beatissimo Amico gratias egit. Monasteria quoque ingressus venerabili episcopo, simulque servorum Dei ad se concurrenti choro, omnia hæc enarravit. Et nos quoque secum per multam gratiarum actionem in laudes Dei et coronæ martyris Stephani alacriter excitavit ac ferventissime accendit. Hæc dicta sunt a nobis pauciora de multis quæ valuit stilus indagare, et legenda magis cum desiderio, quam cum fastidio religionis pectoribus commendare.

INDEX RERUM QUÆ IN HOC TOMO SEPTIMO CONTINENTUR.

IN TOMUM SEPTIMUM PRÆFATIO.	9-10.
SYLLABUS CODICUM AD QUOS RECOGNITUM EST Augustini opus de Civitate Dei.	11-13
S. AURELI AUGUSTINI, HIPP. EPISCOPI, AD MARCELLINUM DE CIVITATE DEI, CONTRA PAGANOS LIBRI VIGINTI DUO.	13-14
LIBER PRIMUS. — Paganos reprehendit, qui orbis calamitates, maximeque Romanæ urbis decem a Gothis vastationem christianæ religioni, qua deorum cultus prohibetur, tribuebant. Agit de commodis et incommodis, quæ tunc bonis et malis, ut solet, fuerunt communia. Illorum denique retundit procacitatem, qui Christianarum feminarum violationi a militibus pudorem objectabant.	<i>Ibid.</i>
PRÆFATIO. De suscepti Operis consilio et argumento.	<i>Ibid.</i>
CAPUT PRIMUM. De adversariis nominis Christi, quibus in vastatione Urbis propter Christum Barbari pepercerunt.	<i>Ibid.</i>
II. Quod nulla unquam bella ita gesta sunt, ut victores, propter deos eorum quos vicerant, parcerent victis.	15
III. Quam imprudenter Romani deos penates, qui Trojam custodire non poterant, sibi crediderunt profuturos.	16
IV. De asylo Junonis in Troja, quod neminem liberavit a Græcis, et basilicis Apostolorum, quæ omnes ad se confugientes a Barbaris defenderunt.	17
V. De generali consuetudine hostium victas civitates evertentium, quid Cæsar censerit.	18
VI. Quod nec Romani quidem ita ullas ceperint civitates, ut in templis earum arcerent victis.	<i>Ibid.</i>
VII. Quod in eversione Urbis quæ aspere gesta sunt, de consuetudine acciderint belli; quæ vero clementer de potentia provenerint nominis Christi.	19
VIII. De commodis atque incommodis, quæ bonis ac malis plerumque communia sunt.	20
IX. De causis corruptionum, propter quas et boni et mali pariter flagellantur.	21
X. Quod sanctis in amissione rerum temporalium nihil pereat.	23
XI. De fine temporalis vitæ, sive longioris sive brevioris.	25
XII. De sepultura humanorum corporum, quæ Christianis etiam si fuerit negata, nil admittit.	26
XIII. Quæ sit ratio sanctorum corpora sepeliendi.	27
XIV. De captivitate saucorum, quibus nunquam divina solatia defuerunt.	28
XV. De Regulo, in quo captivitatibus, ob religionem etiam sponte tolerandæ, exstat exemplum: quod tamen illi deos colenti prodesse non potuit.	<i>Ibid.</i>
XVI. An stupris, quæ etiam sanctarum forte virginum est pars captivitas, contaminari potuerit virtus animi sine voluntatis assensu.	30
XVII. De morte voluntaria ob metum pœnæ vel dedecoris.	<i>Ibid.</i>

XVIII. De aliena violentiarum libidine, quam in oppresso corpore mens invita perpetuit.	31
XIX. De Lucretia, quæ se ob illatum sibi stuprum peremit.	32
XX. Nullam esse auctoritatem, quæ Christianis in qualibet causa jus voluntariæ necis tribuat.	34
XXI. De interfectionibus hominum, quæ ab homicidii crimine excipiuntur.	35
XXII. Quod nunquam possit mors voluntaria ad magnitudinem animi pertinere.	<i>Ibid.</i>
XXIII. Quale exemplum sit Catonis, qui se, victoriam Cæsaris non ferens, interemit.	36
XXIV. Quod in ea virtute, qua Regulus Catone præstantior fuit, multo magis emineant Christiani.	37
XXV. Quod peccatum non per peccatum debeat declinari.	38
XXVI. De his quæ fieri non licent, cum a sanctis facta noscuntur, qua ratione facta credenda sint.	39
XXVII. An propter declinationem peccati mors spontanea appetenda sit.	40
XXVIII. Quo judicio Dei in corpora continentium libido hostilis peccare permessa sit.	41
XXIX. Quid familia Christi respondere debeat infidelibus, cum exprobrant quod eam a furore hostium non liberaverit Christus.	42
XXX. Quam pudendis prosperitatibus affluere velint qui de christianis temporibus conqueruntur.	<i>Ibid.</i>
XXXI. Quibus vitiorum gradibus aucta sit in Romanis cupiditas regnandi.	43
XXXII. De scenicorum institutione ludorum.	44
XXXIII. De vitis Romanorum, quos patriæ non correxit eversio.	45
XXXIV. De clementia Dei, quæ Urbis excidium temperavit.	<i>Ibid.</i>
XXXV. De latentibus inter impios Ecclesiæ filiis, et de falsis intra Ecclesiam christianis.	<i>Ibid.</i>
XXXVI. De quibus causis sequenti disputatione sit disserendum.	46
LIBER SECUNDUS. — In quo disputatione instituta de malis quæ ante Christum, vigente deorum falsorum cultu perpessi sunt Romani, demonstratur primum eos morum malis, et animi vitis, quæ mala vel sola vel maxima deputanda sunt, cumulat procurantibus diis falsis, nedum liberatos fuisse.	47-48
CAPUT PRIMUM. De modo, qui necessitati disputationis adhibendus est.	<i>Ibid.</i>
I. De his quæ primo volumine expedita sunt.	<i>Ibid.</i>
II. De assumenda historia, qua ostendatur quæ mala acciderint Romanis, cum deos colerent, antequam religio christiana obresceret.	49